

УДК 911.3:30

Н.М. Маслова

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ СИСТЕМ

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира
Винниченка, м. Кіровоград

***Анотація.** Аналізуються різні підходи до визначення факторів формування соціокультурної унікальності регіонів. Подається авторське бачення сутності поняття «фактори соціокультурних процесів» та їх класифікації. Зроблено спробу визначити загальні механізми впливу різних факторів на територіальні соціокультурні системи.*

***Ключові слова:** соціокультурні процеси, територіальні соціокультурні системи, фактори соціокультурних процесів, фактори формування соціокультурних систем тощо.*

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні риси будь-якого регіону визначаються цілою низкою факторів їх формування. Виявлення таких факторів та ступеню їх впливу на різні сторони життєдіяльності населення є необхідною умовою розуміння соціокультурних процесів, що відбуваються в тій чи іншій суспільній групі і визначають поведінку її представників, їх ціннісні орієнтації, погляди, традиції та ментальні риси. Результатом взаємного впливу різноманітних факторів є формування унікальних регіональних та локальних територіальних соціокультурних систем, яким притаманні самобутні риси культури, що корелюють з соціальними, економічними, демографічними та іншими особливостями території.

Факторний аналіз соціокультурної складової життєдіяльності суспільства – завдання надзвичайно складне, оскільки при цьому слід враховувати присутність певного дуалізму, що виникає при дослідженні соціальної та культурної складової життя населення. Один і той же фактор може здійснювати абсолютно протилежний вплив на соціальні та культурні процеси. Часто соціальне і культурне в людині протиставляють. Тому при визначенні факторів та оцінці їх впливу на соціокультурні процеси необхідно детально простежувати їх вплив на обидві сторони досліджуваних процесів.

На сьогодні ґрунтовні праці з дослідження факторів соціокультурних процесів відсутні. Втім є достатня кількість наукових праць, присвячених дослідженню факторів, що визначають культурні, етнічні, релігійні та інші особливості регіонів. Аналіз таких праць дозволяє зробити висновок про розмаїття підходів щодо виділення основних груп факторів та визначення серед них домінуючих.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні підходи щодо виявлення чинників формування соціокультурної унікальності регіонів активно проявилися в процесі формування етнологічної думки. Зокрема в рамках зарубіжної етнології XVIII-XX ст. розвивалися різнопланові напрямки, представники яких з різних позицій намагалися пояснити механізми формування культурної самобутності окремих регіонів, пов'язати їх з функціонуванням етносів в різних природних та соціальних умовах. Так, представник еволюціоністського напрямку етнологічного вчення Адольф Бастіан в XIX ст. прийшов до висновку про те, що кожен народ, який існує в своєму окремому середовищі, сам формує своєї культурні ідеї, але при контактах з іншими народами ця самобутність руйнується, що, водночас, сприяє розвитку культури [5]. За такого підходу етнос розглядається як система, здатна до самоорганізації, але визнається і вплив зовнішніх факторів на розвиток культури. Втім, не можна погодитись з тим, що культурна самобутність при міжетнічних контактах руйнується. Скоріше ці контакти сприяють взаємозбагаченню обох контактуючих етносів, які обмінюються надбаннями духовної та матеріальної культури. Але завжди відбувається певна фільтрація запозичень: одні з них вкорінюються в етнічній

групі, а інші – відсіюються, як такі, що не відповідають ментальності даного етносу. Таким чином, культурна самобутність залишається стрижнем, на який нанизуються всі культурні інновації, що виникають при міжетнічних контактах.

В другій половині ХХ ст. на основі вчення Ф. Боаса виник культурний релятивізм, найвизначнішим представником якого був Мелвілл Херсковіц. Він висунув ідею про унікальність, самостійність та рівноправність кожної культури, про те, що культура одночасно повинна відзначатися мінливістю і стабільністю [5]. Таким чином, автор прийшов до думки про те, що культура за будь-яких умов є тим механізмом, який зумовлює стійке існування етносу, але й вона з часом здатна до трансформації. Остання неминуче відкладає відбиток на всіх сторонах життєдіяльності суспільства.

Продовженням еволюціонізму в ХХ ст. став неоеволюціонізм, в рамках якого Л. Уйат пропонував розглядати явище культури в системі просторово-часових координат. Дж. Стюарт вважав, що кожна культура повинна розглядатися як окрема самодостатня система, розвиток якої зумовлюється потребами адаптації до певного природного середовища, а оскільки певні види довкілля вимагали різних форм адаптованості, то це і визначало розмаїття культур [5]. В таких твердженнях яскраво проявляється прихильність автора до географічного детермінізму, оскільки він явно абсолютизував роль природно-географічних факторів у формуванні культури. Адаже жодна теорія географічного детермінізму не пояснює, які сили зумовили особливостя соціально-економічного і культурного розвитку території. Можна погодитися з тим, що на початкових етапах розвитку цивілізацій ландшафтне різноманіття виступало в ролі детермінуючого фактора розвитку суспільства. Втім, природа, географічний ландшафт могли виступати як стимулюючими, так і стримуючими чинниками культурного розвитку [5]. З часом вплив природних умов як джерела різноманітності варіантів розвитку ставав все менш істотним, а роль суспільно-економічних факторів зростала [10]. Тому на сьогоднішній день варто говорити про те, що характер та сила загальних соціокультурних процесів більше залежать від рівня розвитку суспільства в ході історичних процесів.

Намагання пояснити механізм формування культурних рис з позицій географічного детермінізму були притаманні вченим-представникам інших напрямків, зокрема так званої «культурної екології» та дифузійнізму.

Так, представники «культурної екології» механізм формування культурної самобутності різних етносів пояснювали адаптацією культури до природного середовища. Згодом була розроблена теорія культурних змін, згідно якої схожість культур, розташованих далеко одна від одної, пояснюється не безпосередніми контактами між їхніми носіями, а їхньою адаптованістю та взаємозв'язком між певним природно-географічним середовищем і технологічним розвитком суспільства [5]. На сьогодні такий розвиток значною мірою визначається науково-технічною революцією, що дозволяє назвати її серед факторів соціокультурних процесів сучасності.

В ХІХ-ХХ ст. представники дифузійністського напрямку в етнології вважали, що історія людства розвивається через різні форми контактів між народами, внаслідок яких відбувається запозичення та поширення культурних явищ. В рамках даного напрямку сформувалася антропогеографічна школа Ф.Ратцеля, який одним з перших дослідив вплив природного середовища на формування етнічної культури та визначив наслідки для її розвитку міжетнічних зв'язків у вигляді переселень, завоювань, міжрасових змішувань, обміну тощо. Таким чином, він визначив вплив конкретних географічних та історичних умов на характер поширення культурних явищ. Поряд з расовими і мовними чинниками одним з головних факторів розвитку міжетнічних стосунків Ф.Ратцель вважав матеріальну культуру.

Учень Ратцеля Лео Фробеніус розробив концепцію морфології культури, суть якої полягає в біологізації культурних явищ, коли етапи розвитку живих організмів та принципи класифікації природи були застосовані безпосередньо для пояснення етнокультурних процесів [5]. Такий підхід безперечно має право на існування. Але людина як біосоціальна істота поєднує в собі біологічні та соціальні риси. Звичайно фізіологічні процеси піддаються дії біологічних законів. Але сама культура не є надбанням окремої людини. Вона завжди виступає результатом взаємодії людей в процесі суспільного життя. Тому не можна абсолютизувати роль біологічних чинників у формуванні етнокультурних процесів, і, тим більше, переносити особливості розвитку органічного світу на формування культури. Саме існування культури є проявом соціального в людині.

Вперше пов'язав культуру з соціальними сторонами життєдіяльності суспільства засновник західноєвропейського структуралізму Альфред Радкліфф-Браун. Він вважав, що людські індивіди пов'язані в один інтегрований механізм певною системою соціальних стосунків, замінив поняття «культура» на категорію «соціальна структура», а функціонування цієї структури називав соціальним життям. Культура ж розглядалася як частина соціальної структури, характерні риси соціальної системи [5].

В рамках сучасних географічних досліджень факторному аналізу піддаються лише окремі складові соціокультурних процесів. Так, А.С. Ковальчук, здійснюючи факторний аналіз релігійної сфери в Україні виділяє дві групи факторів: суспільно- і природно-географічні. Зокрема, автор виділяє: історико-географічні (ширше - історичні), суспільно-політичні, етнічні, соціально-культурні, соціально-психологічні, соціально-побутові, економічні, власне релігійні та інші чинники; територіальна організація населення і система його розселення, релігійно-географічне положення України [6]. І.М.Барна, розглядаючи чинники формування етнічного складу населення Тернопільської області зведе їх до трьох основних груп: історико-географічних, політичних, соціально-економічних та ін. [2].

Найбільш детальний факторний аналіз здійснено в працях О.С. Западнюка щодо міграцій [4].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз досліджень і публікацій зазначеної тематики дозволяє зробити висновки про те, що не зважаючи на достатню увагу вчених до факторного аналізу різних складових суспільно-географічних процесів, комплексного дослідження факторів соціокультурних процесів географами до сьогодні не проводилося.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є факторний аналіз соціокультурних процесів (СКП) в локальних територіальних системах, класифікація виділених факторів та визначення механізмів їх впливу на формування унікальних соціокультурних рис території.

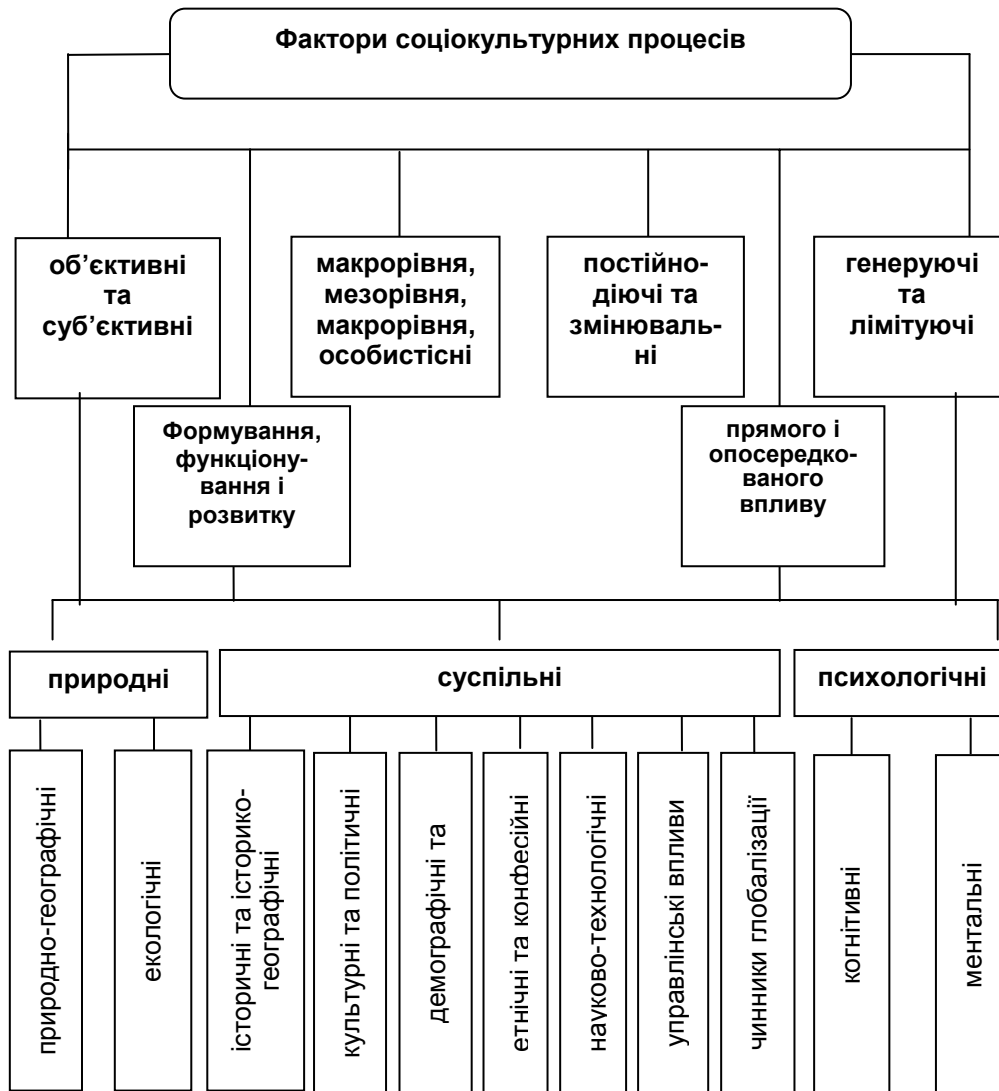
Виклад основного матеріалу дослідження. Фактор – це рушійна сила будь-якого процесу чи явища [8, с.553]. Під **факторами соціокультурних процесів** слід розуміти сукупність причин, що обумовлюють формування унікальних соціокультурних рис населення певної території та рушійні сили соціокультурних процесів.

Фактори соціокультурних процесів діють постійно, але сила їх впливу може змінюватись на різних етапах розвитку суспільства. Так, наприклад, природні фактори, як то ландшафтне різноманіття, на початкових етапах розвитку цивілізацій мали визначальний вплив на особливості розселення та формування господарських, культурних, соціальних рис населення. Вони значною мірою визначали специфічні риси культури тих чи інших етнічних груп, які компактно розселилися в певному типі ландшафтів. Такі ландшафти виступали „вміщуючими ландшафтами”, як їх назвав Л.Гумільов, або „місцем розвитку” за П.Савицьким [3, с.7]. Але на сучасному етапі розвитку суспільства ландшафти виконують роль різних функціональних одиниць, які виникли в ході освоєння етносом певних типів ландшафтів. На сьогодні людина може підкорити майже будь-який ландшафт. Її діяльність виступає потужним фактором формування та трансформації ландшафтів, що призводить до виникнення так званих антропогенних або культурних ландшафтів. А відтак, природно-географічні фактори втратили своє детермінуюче значення в процесі соціокультурного розвитку території. З часом зростала роль економічних, соціальних, політичних факторів тощо. Але для розуміння сучасних соціокультурних рис окремих регіонів важливим залишається дослідження ролі географічних умов у формуванні системи поселень, культурних рис, ментальності населення тощо.

Нам видається можливим класифікувати фактори соціокультурних процесів за різними критеріями: за характером впливу, за рівнем впливу, за тривалістю дії тощо (мал. 1.).

Всі фактори соціокультурних процесів можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Група об'єктивних факторів включає різні аспекти територіальних відмінностей в умовах життя населення (географічне положення, природні умови, історія розвитку території, економічні, соціальні, демографічні, етнічні, релігійні та інші відмінності). Такі фактори можна назвати факторами-умовами. До суб'єктивних факторів слід віднести групу соціально-психологічних факторів, під якими розуміють особливості поведінки, психіки певних соціальних груп населення, які визначають їх своєрідні ціннісно-світоглядні

установки. Під впливом комплексу об'єктивних та суб'єктивних факторів на певному етапі існування суспільства сформувалися архетипи культури, які мають значний вплив на соціокультурні риси населення і на сучасному етапі. Втім, з часом різноманітні суспільні трансформації спричиняють відповідні модифікації соціокультурних рис, що проявляється в деформації усталених ціннісно-орієнтовальних установок та зміні суспільної поведінки населення.

Мал. 1. Класифікація факторів соціокультурних процесів (складено автором)

За впливом на соціокультурні процеси можна виділити фактори формування, функціонування і розвитку соціокультурних процесів. Фактори формування генерують утворення певних архетипів культури та відповідні йому соціальні риси населення окремої території. Фактори функціонування сприяють підтриманню рівноваги між культурними і соціальними складовими життєдіяльності суспільства, визначають механізм стабільного існування соціокультурних систем різних масштабних рівнів, забезпечуючи збереження їх унікальних соціокультурних рис. Фактори розвитку забезпечують адаптацію соціокультурних систем до мінливих умов суспільного середовища, визначають напрямки трансформації соціокультурних процесів окремого регіону чи країни в цілому. Соціокультурний розвиток території може протікати за конструктивним чи деструктивним сценарієм. За конструктивного розвитку динаміка СКП свідчить про перспективу подальшого розвитку соціокультурної системи, за деструктивного - СКП несуть загрозу руйнування всієї соціокультурної системи. Залежно від того, яку роль відіграють фактори в

існуванні соціокультурної системи, можна виділити генеруючі та лімітуючі. Так фактори формування та розвитку соціокультурних процесів можна назвати генеруючими, оскільки саме вони визначають первинні соціокультурні особливості населення та подальшу їх трансформацію. Фактори ж функціонування соціокультурних систем виступають в ролі лімітуючих чинників, які вносять рівновагу між різними сторонами життєдіяльності суспільства, забезпечуючи стійке існування таких систем.

За рівнем впливу на соціокультурні процеси слід виділяти фактори макро-, мезо-, макрорівнів та фактори впливу на особистість. Потужним фактором макрорівня виступає глобалізація, вплив якої на соціокультурні процеси виявляється в поступовому зближенні культур, соціальної поведінки населення, зміні економічних пріоритетів тощо. Цей фактор підсилюється впливом НТР, досягнення якої швидко поширюються світом. Технологізація та інформатизація суспільства відбивається й на соціокультурних рисах населення, оскільки призводить до зміни в структурі зайнятості населення, соціальному складі та, навіть, мисленні сучасної людини. В той же час на мезо- та мікрорівні зростає вплив регіональних факторів, що проявляється у відродженні національних традицій, збереженні культурної спадщини регіонів, зростанні етнічної самосвідомості населення тощо.

Фактори СКП можуть здійснювати прямий та опосередкований вплив, бути постійно діючими чи змінювальними.

В цілому можна виділити групи природних та суспільних факторів соціокультурних процесів. До природних слід віднести природно-географічні та екологічні фактори, до суспільних: історичні, культурні, політичні, демографічні, соціальні, етнічні, науково-технологічні фактори, управлінські впливи, чинники глобалізації тощо. Окремо слід виділити групу психологічних факторів, до яких належать когнітивні та ментальні чинники.

Географічні чинники створюють об'єктивні передумови для розвитку населення певної території. Природно-географічні умови можуть бути більш чи менш сприятливими для життєдіяльності певного етносу, визначати специфіку його способу господарювання, зайнятості населення, традицій, звичаїв, ціннісних орієнтацій, поведінки людей, що неодмінно відображається на формуванні соціокультурної самобутності даного регіону.

Географічне положення території є постійнодіючим фактором соціокультурних процесів, оскільки будь-яке суспільно-географічне явище чи процес має певну територіальну локалізацію. Фізико-географічне положення визначає значною мірою той географічний образ території, який формується в свідомості у вигляді певних асоціацій, що відображають найбільш загальні риси фізико-географічної унікальності даної території. Для Кіровоградщини, наприклад, визначальними рисами є положення на хвилястій рівнині в центрі Придніпровської височини, приуроченої до Українського щита. Саме рівнинність території відіграла значну роль в процесі її освоєння і певною мірою переносилася в сферу самоідентифікації населення як мешканців рівнинної території. Вона значною мірою визначала особливості розселення та рід зайнятості населення. Економіко-географічне положення області завжди пов'язувалося з її приуроченістю до аграрної зони, що значною мірою вплинуло на риси культури і спосіб життя населення. Геополітичне положення області на сучасному етапі визначається розташуванням в центрі України, що формує відповідну ідентифікацію населення як жителів центральної України. Це відбивається на формуванні унікальних рис ментальності населення області, що значною мірою визначає особливості світогляду людей та проявляється в рисах культури, побуту, звичаїв, традицій, соціальних процесах та в політичних уподобаннях населення. Втім, геополітичний образ Кіровоградщини змінювався протягом історії її розвитку. Тривалий час визначальною геополітичною рисою даної території залишалася рубіжність. Наслідки порубіжного положення досі певною мірою проявляються в суспільному розвитку території. На користь такого твердження свідчать розташування області на межі промисловорозвинутих та аграрних регіонів країни та той факт, що під час виборів 2004 та 2006 рр. межа між політичними уподобаннями населення проходила саме територією області.

Проте на сучасному етапі географічні чинники не мають визначального впливу на особливості життєдіяльності населення.

Екологічні фактори передусім визначають рівень комфортності проживання населення на певній території. На сьогодні часто дія цієї групи факторів проявляється через погіршення умов проживання населення, наслідком чого є зростання рівня захворюваності

серед населення окремих регіонів, що відбивається на демографічній та соціально-економічній ситуації в регіоні.

Серед історичних та історико-географічних факторів соціокультурного розвитку території одними з найважливіших є історія заселення території та механічний рух населення. Історія заселення краю демонструє процес освоєння його території і формування основних соціокультурних характеристик населення. Міграції виступають фактором, який сприяє поширенню, взаємопроникненню та часто міксації соціокультурних рис, а також визначає соціокультурну динаміку території. Зазначеними факторами визначаються, в першу чергу, етнічний, конфесійний та соціальний склад населення. Такі якісні характеристики населення визначають систему цінностей та рід зайнятості населення, які протягом багатьох століть вкорінилися і становили основу соціокультурної унікальності будь-якої територіальної соціокультурної системи. Крім того, до історико-географічних факторів слід віднести і приналежність території до різних державних утворень протягом історії, що неодмінно відбилося на формуванні соціокультурних рис території. Особливо важливим фактором виступають і міжетнічні контакти, які призводили до обміну духовними та матеріальними цінностями між сусідніми етносами, наслідком чого було взаємозбагачення їх культури. З процесом формування етнічного складу населення певної території нерозривно пов'язане і поширення різних релігій, які також виступають потужним фактором формування соціокультурного образу регіону.

Культурні та політичні фактори напряму корелюють з етнічними, конфесійними та соціальними чинниками соціокультурних процесів. Вони протягом тривалого періоду визначають ціннісні пріоритети представників різних суспільних груп, специфічні риси господарювання, державного устрою, форми власності тощо. Культура, впливаючи на когнітивні складові життєдіяльності населення, часто виступає в ролі першопричини соціокультурної унікальності населення певної території. Саме культурні риси певного етносу визначають менталітет його представників, тобто особливий стиль мислення, світосприйняття, поведінки тощо. Але не можна зводити етнічну культуру лише до духовних її складових. Величезну роль відіграє сфера матеріальної культури, т.т. система господарювання, харчування, одяг, житло тощо. Матеріальна культура лише незначною мірою витікає з духовних цінностей етнічної групи, оскільки історично формувалася в певних природно-кліматичних умовах, постійно піддавалася технічним інноваціям та культурним запозиченням, а також впливу світових цивілізаційних досягнень. Більш того, не духовна культура визначає матеріальну, а, навпаки, більшою мірою науково-технічний прогрес та інноваційна діяльність людини, природні та матеріальні ресурси, якими володіють людські угруповання, впливають на культурне виробництво, включаючи культурні чинники. Ці впливи ведуть до модернізації духовних цінностей, гуманізації суспільного життя, співпраці та зближенню людей з різними етнокультурними коренями як умови більш гармонійного, менш конфліктного співіснування полі етнічних суспільних груп в рамках держави [9]. Таким чином, культура значною мірою впливає і на економічні, політичні, соціальні орієнтири окремої суспільної групи, визначаючи, таким чином, стратегічні пріоритети розвитку держав та регіонів. Недооцінка ролі культурних чинників в соціально-економічному розвитку країни призводить до порушення стабільності, сприяє виникненню і наростанню конфліктності між представниками різних регіонів. Україна, пройшовши складний шлях формування її як незалежної держави, не може сприйматися як монокультурне територіальне утворення. Тривале ігнорування специфічних рис культури окремих її регіонів, що склалися в результаті тривалого історичного розвитку, останнім часом виливається в підвищеному рівні конфліктності між Заходом і Сходом України, що загрожує цілісності держави. Крім того, культурна складова життя населення не враховувалась і при формуванні адміністративно-територіального устрою країни.

До соціальних факторів соціокультурного розвитку території належать соціальна структура населення, структура його зайнятості, рівень захворюваності, рівень злочинності тощо.

Демографічні чинники визначають процеси відтворення населення, формування його якісного складу. Саме якісні характеристики, як то етнічний, конфесійний, соціальний склад населення, напряму корелюють з соціокультурними рисами регіонів. Потужним фактором формування соціокультурної ситуації на певній території виступають міграції. Зовнішні міграції помітно впливають на формування етнічної палітри регіону. Представники різних етносів, які є носіями самобутньої культури, прибуваючи в межі

певного регіону привносять нові елементи в соціокультурні стереотипи населення. Внутрішні міграції часто пов'язані з перерозподілом сільського та міського населення, що відрізняються способом життя, ціннісними орієнтирами тощо. Тому такі процеси неодмінно ведуть за собою сприйняттям мігрантами нових культурних стереотипів та моделей поведінки.

Етнічні та конфесійні чинники мають безпосередній вплив на соціокультурні процеси, оскільки саме вони визначають мотивацію суспільної поведінки населення, їх ціннісні орієнтири, політичні вподобання, уклад життя тощо.

Управлінські впливи на соціокультурні процеси забезпечують виконання завдань державної стратегії соціокультурного розвитку країни чи її регіонів. Вони запобігають хаотичному перебігу соціокультурних процесів та спрямовують їх в певному напрямку.

Вагомим чинником впливу на різні сторони життєдіяльності суспільства є глобалізація. Глобалізаційні процеси розглядаються як поступове перетворення різноманітного світового соціального простору в єдину глобальну систему, в якій вільно переміщуються інформаційні потоки, ідеї, послуги, стандарти поведінки й моди, видозмінюючи світоуявлення, діяльність соціальних інститутів, спільнот та індивідів, механізми їх взаємодії [1, с.3]. Останнім часом все більшу увагу науковців привертають культурні аспекти глобалізаційних процесів. Погляди вчених щодо впливу глобалізаційних процесів на культурні сторони життєдіяльності суспільства різняться. Частина з них трактує глобалізаційні впливи позитивно, вважаючи, що вони зумовлюють консолідацію різних етносів, уніфікацію культурного розвитку різних регіонів світу, що дозволить уникнути міжетнічних конфліктів, подолати диспропорції в економічному розвитку держав світу тощо. Так, Н. Луман сутністю процесу глобалізації вважає «становлення такої глобальної соціальної системи, що не має ні вершини, ні центра, а є поліцентричним, поліконцептуальним (завдяки розмаїттю культур) суспільством, у якому взаємодіють між собою різні політичні, етнічні, релігійні, соціокультурні ідентичності індивідів і соціальних груп [7, с.138]. Втім, більшість національно орієнтованих дослідників вбачають в глобалізації загрозу для збереження регіональних та локальних соціокультурних рис населення.

Фактори глобалізації, в першу чергу, діють через процеси вестернізації, під якою розуміється перехід представників окремих соціальних груп до нового, як правило, американізованого укладу і способу життя, поширення масової культури, моделей поведінки й цінностей західного інформаційного постіндустріального суспільства. Поширення нових цінностей призводить до трансформації соціокультурних процесів в межах окремих територіальних соціокультурних систем, що проявляється в зміні програмуєчій ролі культури відносно поведінки населення певної території.

Зрозуміло, що глобалізаційні процеси мають як позитивні так і негативні наслідки. Але тенденції до глобалізації невідворотні, тому виходом з цієї ситуації може бути лише розробка та реалізація в Україні такої соціокультурної політики, яка б забезпечила безболісне входження інновацій сучасного західного способу життя в українське суспільство на фоні збереження соціокультурної унікальності населення держави та її окремих регіонів.

Науково-технологічні фактори пов'язані з поширенням досягнень НТР на всі сторони життя людини. Вони зумовлюють зміну способу життя населення через зміни в структурі зайнятості, зростання добробуту, поширення інформації тощо. Особливий вплив на поведінку сучасної людини здійснює процес інформатизації суспільства. Це проявляється в широкому доступі до інформації через Інтернет, ЗМІ, рекламу, телебачення, кіно, які вносять нові цінності та ідеали в традиційні установки українського суспільства. Ці цінності, вкорінюючись в суспільній свідомості, трансформують традиційні культурні стереотипи, норми поведінки людей, що склалися історично.

До психологічних чинників належать когнітивні та ментальні чинники. Когнітивні чинники діють через усталені моделі соціальної поведінки населення, які закладені в підсвідомості кожної людини і визначаються її етнічною, соціальною приналежністю, віросповіданням тощо. Менталітет визначає особистісні та суспільні характеристики мислення, світосприйняття, поведінки, що складаються в певні соціокультурні риси, характерні для мешканців тієї чи іншої території.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок в даному напрямку. Розглянуті чинники тісно переплетені між собою, що вимагає комплексного

дослідження їх впливу на соціокультурні процеси. Крім того, зазначений перелік факторів формування, функціонування і розвитку територіальних соціокультурних систем далеко не повний, його можна значно розширити. Логічним продовженням роботи в даному напрямку є дослідження механізму впливу зазначених факторів на процеси, що відбуваються в окремій локальній територіальній соціокультурній системі. Враховуючи той факт, що збір статистичних даних в Україні прив'язаний до існуючого адміністративно-територіального поділу, такі дослідження можуть бути проведені для окремих адміністративних областей.

Література

1. Бабосов Е. М. Глобализация как предмет социологического анализа / Е.М. Бабосов // *Социология*. – 2000. – № 4. – С. 3–15.
2. Барна Ірина Миколаївна. Етногеографічне дослідження регіону (на матеріалах Тернопільської області) / І.М. Барна // *Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук*. – Львів – 2005. – С. 4.
3. Гумилев Л.Н. Ритмы Евразии: Эпохи и цивилизации / Лев Гумилев. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2005. – С.7
4. Западнюк С.О. Суспільно-географічні фактори міграції населення / С.О. Западнюк // *Український географічний журнал*. – 2007, № 3. – С. 40-45
29. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія. Підручник / В.І. Кафарський, Б.П. Савчук. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.
30. Ковальчук Андрій Степанович. Географія релігії в Україні / А.С. Ковальчук // *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук*, Львів – 2000. – С.4.
5. Луман Н. Глобализация мирового общества: как следует понимать современное общество / Н.Луман // *Социология на пороге XXI века*. – М., 1999. – С. 137–145.
6. Словник української мови. – Т.10:Т-Ф. –К.: Наукова думка, 1979. С.553
7. Тишков В. Рыночная экономика и этническая среда / В. Тишков // *Общество и экономика*, 2005. - № 12.
8. Холай Генрих. Место и роль Польши в новом Европейском экономическом укладе / Г. Холай // *Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації: Матер. Другої Всесвіт. конф., Київ, 23 трав. 2003 р.* – К.: МАУП, 2003. – С. 103-115.
- 9.

Аннотація. Аналізуються різні підходи к определению факторов формирования соціокультурної унікальності регіонів. Предлагается авторское видение сущности понятия «факторы соціокультурных процессов» и их классификации. Сделана попытка определить общие механизмы влияния факторов на соціокультурные системы.

Ключевые слова: соціокультурные процессы, территориальные соціокультурные системы, факторы соціокультурных процессов, факторы формирования соціокультурных систем и др.

Annotation. The different approach of the determination of factors of social-cultural peculiarity of regions are analyze in this scientific article. The author's opinion of the substance of the concept «factors of social-cultural processes» and theirs classification are propose here. The attempt of determine of universal mechanisms of influence factors to social-cultural systems is make here.

Key words: social-cultural processes, territorial social-cultural systems, factors of social-cultural processes, factors of formed of social-cultural systems and others.

Поступила в редакцію 26.05.2009 г.